

KALENDERBERSKÁ KULTURA (nebo kulturní okruh)

- kalenderberská skupina byla dříve O. Menginem (1921) nazývána „klasickým halšatem“ podle výšinného sídliště na Kalenderbergu u Mödlingu (D. Rakousko)
- typická kalenderberská keramika, vrubořez na plastické pásce, montidoly se zvířecími hlavami (berani, jeleni), zdobené barbotinem
- rozšíření: Dolní Rakousko, S Burgendland, JZ Slovensko u Bratislavy a okolí Šoproň v Maďarsku, J hranice u Balatonu
- kultura vznikla z domácího podloží popelnicových polí, severní sousedství s horákovskou kulturou, hranicí jsou řeky Morava a Dyje
- je kulturou východohalšatského kulturního okruhu, kterému dominuje žárový ritus
- jsou známy dvě typy pohřebišť: pohřebiště s plochými žárovými hroby a mohylníky se žárovými hroby
- birituální pohřebiště z mladšího období starší doby železné náleží nově příchozímu kulturnímu proudu z východu.
- několik kulturních skupin: Pittioni vydělil roku 1937 typy Gemeinlebern-Statzendorf a Bernhardsthal

typ Statzendorf-Gemeinlebern - západ D. Rakouska, po obou stranách Dunaje

typ Bernhardsthal - SV Dolního Rakouska

skupina Šoproň - Burgendland - Neziderské jezero

skupina Košariská a sered'ský typ - JZ Slovensko

Hurbanovo-Középréaspusztá - Slovensko mezi Hronem a Ipľem a Maďarsko severně od Balatonu

skupina Košariská

- eponymní lokalitou mohylník Nové Košariská (dnes katastr Dunajská Lužná) (Pichlerová 1969)
- JZ Slovensko S Dunaje mezi Moravou a Váhem, kolem Malých Karpat po Senicu
- termín slovenská kalenderberská kultura použil poprvé ve 30. letech J. Eisner pro halšat JZ Slovenska

Badatelé

- Magda Pichlerová (Nové Košariská), Etela Studeníková
- Bohuslav Chropovský (mohyla Réca), Petr Romsauer, Jozef Paulík

Pohřební ritus elit

- malé slupiny bohatých mohyl s žárovými pohřby oddělené od plochých žárových pohřebišť
- mohyly kalenderberském okruhu lze rozdělit na dva základní typy: menší mohyly bez komorového hrobu a větší mohyly s dřevěnou komorou (příp. kombinace dřeva a kamene)
- absence luxusních kovových předmětů v hrobech
- bohatá keramická výbava – funerální keramika: figurální výzdoba, aplikace býčí a antropomorfní (lidské ruce), bohatě malovaná, nebo i rytá výzdoba, bronzové aplikace na nádobách
- v mohylách je pohřbený jeden jedinec, a to zhruba ve středu

Pohřebiště

Nové Košariská (HaC1 – HaD1)

- 5 velkých mohyl, průměr až 40 m, komory jedno i dvou prostorové

- typický žárový ritus s bohatou keramickou výbavou, až 80 nádob, nevýznamný hrobový inventář

Dolné Janíky

Réca (Chropovský 1955)

- velká mohyla a kolem 8 menších

plochá žárová pohřebiště: Stupava, Vysoká pri Morave, Kopčany

M. Pichlerová (1969) tři fáze vývoje kalenderberské kultury na jihozápadním Slovensku:

1. počáteční, podolsko-halštatský stupeň HC1
2. klasický stupeň HC2 – HD1
3. závěrečný stupeň HD2

Sídlíště:

- hradiště s kamennou hradbou: Molpír u Smolenic, Bratislava-Děvín, Bratislava-hradní vrch, Zobor u Nitry
- rovinná sídlíště: Abrahám I, II, Ivanka pri Dunaji, Dolné Janíky, Dunajská Lužná-Nové Košariská „Stredné pole“ (ČAMBAL 2010)

Molpír

- těžiště halštatského osídlení HA C2 a HA D1 (2. pol 7. st. – poč. 6. st.)
- dvě nádvoří a akropole, které byly oddělené třemi kamennými hradbami z nasucho kladených kamenů i se dvěma věžemi
- na druhém nádvoří umělé terasy se sruby s kamennou podezdívkou stojící těsně okolo hradby
- kultovní stavba, skythská militária, cisterna
- konec osídlení s nástupem vekerzucké kultury
- násilný zánik hradiště - požárová vrstva, kostry pod destrukcí a původ šipek na Molpíru ze Sedmihradska a Zakarpatí - ne místní!! (HELLMUTH 2006)

DUŠEK, M. 1971: Slovensko v mladšej dobe halštatskej. Slovenská archeológia 19, 423-464.

DUŠEK, M. – DUŠEK, S. – ROMASUER, P. 1980: Doba halštatská, SIA 28/1, 181–188.

PICHLEROVÁ, M. 1969: Nové Košariská. Kniežacie mohyly zo staršej doby železnej. Bratislava.

Sereďská skupina

- vydělena J. Paulíkem (1955), výzkum na sídlišti v Sereďi v letech 1953–1955
- skupina měla být severovýchodní částí západoslovenské halštatské kultury
- po výzkumu na Molpíru u Smolenic rozdělil J. Paulík ještě sereďskou skupinu na Z a V část, přičemž západní části odpovídají nálezy z Molpíru u Smolenic a východní části nálezy ze Sereďi
- zřejmě se jedná o součást skupiny Košariská
- v pol. 6. stol. př. n. l. je kalenderberská kultura vystřídána vekerzugskou kulturou, která se rozvíjí východně od Váhu

Hurbanovo-Középrépuszta

- Slovensko mezi Hronem a Ipľem a Maďarsko severně od Balatonu
- navazuje na chotínský typ a Vál II pozdní doby bronzové

- pohřebiště mohylová i plochá, chudší, menší prostší mohyly: Malá nad Hronom, Bajč,
- *výšinné sídliště*: Sághegy

Šoproňská skupina

- Rakousko-Maďarsko, zejména Burgenland, patří do kalenderberského okruhu
- S. Klemm (1992) vyčlenila „Soproner Formenkreis“ v JV části kalenderberské skupiny
- mohyly knížecí vrstvy s bohatou keramikou
- zachovány rozsáhlé mohylníky s rozměrnými mohylami

Šoproň-Burgstall (Ödenburg nebo Várhely)

- hlavní ze čtveřice hradisek, významné centrum již v pozdní době bronzové
- prozkoumán mohylník, původně 200 mohyl (J. B, E. Pateková ověřila v 70. letech již jen přes 100 mohyl)

Pohřebiště

Nagyberki-Szalacska, Vaszar, Pécs-Jakabhegy, Süttő, Vaskeresztes

EIBNER-PERSY, A. 1980: Hallstattzeitliche Grabhügel von Sopron (Ödenburg). Die Funde der Grabungen 1890-92 in der Prähistorischen Abteilung des Naturhistorischen Museums in Wien und im Burgenländischen Landesmuseum in Eisenstadt Wissenschaftliche, Arbeiten aus dem Burgenland 62, Eisenstadt.

PATEK, E. 1993: Westungarn in der Hallstattzeit. Weinheim.

Rakousko

- Pittionio členění (1933) **typ Statzendorf-Gemeinlebarn** (západ Dolního Rakouska, po obou stranách Dunaje až k S Burgenlandu) a **typ Bernhardsthal** (SV Dolního Rakouska)

typ Statzendorf-Gemeinlebarn

- Statzendorf - ploché pohřebiště blízko Vídně, 180 hr, žárové a 7 kostrových
- Gemeinlebarn - typický mohylník, mohyly o průměru 30 m a více, komory srubovou technikou 5×3 m

Kuffern – Ha C2

- velká mohyla se srubovou komorou
- jediná figurální situla v Rakousku

Pohřebiště

- Feichtenboden-Fischau, Statzendorf, Maiersch, Maissau, Roggenndorf, Röschitz

Sídliště

- pozdní fáze Thunau am Kamp (Kern, Wewerka)
- Großweikersdorf (Weinviertel)
- Horn (Niederösterreich) - SZ okraj kalenderberské skupiny, která je téměř v celém D. Rak. s výjimkou neosídleného Waldviertlu a Z od Melku, S okraj D. Rakouska vykazuje již silné vlivy horákovské

Keramika

- velké amforovité zásobnice s aplikací menších nádob na plecích (Mehrfachgefesse)

- malování, tuhování
- situlky s pokličkami - napodobeniny kovových
- zoomorfí nádoby a

Bernhardsthal

- SV Dolního Rakouska
- převažují plochá pohřebiště s žárovými pohřby, ale objeví se i velké mohyly
- směrem na SV se pohřební ritus zjednodušuje a přibývají žárové pohřby

Štýrsko

knížecí mohyla ve Strettweg

- nález z 19. st.
- 5x5 m hrobová komora, žárový pohřeb, ostatky muže v bronzové amfoře
- 13 kovových nádob – italský a domácí původ
- doprovodné pohřby
- militária, koňský postroj, šperky (bronzové, zlaté)
- železné rožně, kultovní vozík
- obchodní trasa ze Solnohrad do Slovinska

Kleinklein – Štýrsko, Ha C2

- samostatná skupina 5 knížecích mohyl v rovině pod hradištěm Burgstallkogel
- rozsáhlý mohylník s celkem 800 mohylami (pův. 2000) na úpatí a svazích hradiště
- kontakty s J oblastmi, napojení na okruh situlového umění na J

VEKERZUGSKÁ KULTURA

- nebo též kultura Szentes-Vekerzug-Chotín, v Maďarsku i skýtská alföldská skupina
- kultura jihozápadního Slovenska a Transdanubie
- kulturu smíšenou, skládající se ze čtyř složek: 1. domácí podloží, 2. nálezy východního skýtského i neskýtského původu, 3. výrobky řeckých dílen, 4. domácí výroba podle cizích vzorů
- domácí obyvatelstvo a konglomerát skýtských kmenů
- kostrové i žárové pohřby
- způsobuje změny i v horákovském prostředí, postupný úpadek, HD2 a dále především v HD3

skupina Chotín

- součást kultury Vekerzug, nejzápadnější „skytská“ skupina
- M. Dušek

Pohřební ritus

- pohřby mohou být jak žárové, tak i kostrové ve skrčené či natažené poloze, někdy i pohřby koní

Pohřebiště

Chotín - nejvýznamější pohřebiště, více než 470 hrobů z toho 10 pochovaných koní
 Preslany (okr. Levice) - část pohřebiště s převažujícími žárovými hroby
 Senec, Modrany, Cejkov, Michalovce

Hmotná kultura

- často keramika točená na kruhu (džbánky, šálky, misky na vyduté nožce, napodobeniny amfor)
- reflexní luk, trojboké šipky, křížové kování toulce, koňské postroje - postranice napevno nakovány k udidlům, mečíky akinaky, čakany
- terčovitá zrcadla s rukojetí, keramické pečetidla - pintadery, kostěné střenky nožů
- hadovité náušnice, skleněné perly, mušle, falérky, zvonky, štěrchátka

KUŠTANOVICKÁ KULTURA

- Zakarpatská Ukrajina, SV Maďarsko, V Slovensko
- V Slovensko ve sféře nomádského vlivu po celé halštatské období
- navazuje na vývoj gávské kultury
- eponymní lokalita Kuštanovice u Užhorodu (BÖHM - JANKOVICH 1936)
- periferní skýtská oblast, jednoduchá materiální kultura
- jen žárový rítus
- sídliště: Trstenné pri Hornádě

Ždaňa

- nově zkoumané pohřebiště v podhůří Slánských vrchů, E. Miroššayová
- 54 hrobů: jednoduché s plytkou jamkou, v níž je urna nebo skupina střepů, hroby s urnou v kamenném lůžku, hroby s obdélnou kamennou konstrukcí - hrobky
- soudkovité hrnce s plastickou lištou, ale i na kruhu točená keramika (džbánky s uchy nad okraj, misky se zataženým okrajem)